

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ
збірник наукових праць
(за матеріалами науково-практичної конференції)

Одеса
2023

УДК:376
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол №4 від 26.10.2023 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І. Л. – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В. А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцента кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**

Відповідальний редактор – професор **Соколова Г. Б.**

Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Лещій Н. П. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л. В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С. Д. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», завідувачка СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Галущенко В. І. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Григор'єва Л. В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції) / редкол. О. І. Форостян та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 295 с.

УДК:376

ББК:74.00

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

забезпечення роботи, в основу якого покладалась би спеціально розроблена система дидактичних ігор та вправ, достатня для формування у дітей перцептивних дій; визначення умов її включення у навчальний процес спеціальних закладів освіти, проводилось недостатньо.

Отже, необхідно спеціальне дослідження, результати якого дозволили б виявити особливості та рівні сформованості сенсорного розвитку розумово відсталих молодших школярів, які виховуються у спеціальному освітньому закладі з позицій теорії розвитку сприймання як формування перцептивних дій, та розробити систему педагогічного забезпечення сенсорного виховання.

Список використаних джерел:

1. Дегтяренко Т. М., Лобанова О. В., Дудченко І. О. Мовленнєва і сенсорні системи та їх порушення : навч. посіб. (за напрямом підготовки «Корекційна освіта»). Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. 416 с.
2. Кривоніс М. Л., Дроботій О. Л. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи 5–6 (7) років. Харків : «Ранок», 2012. 256 с.
3. Літовченко О. В. Розвиток моторики розумово відсталих дошкільників засобом стимулювання тактильної та пропріоцептивної чутливості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О. В. Літовченко. Київ, 2004. 21 с.
4. Скрипник Т. В. Сенсорна інтеграція як підґрунтя цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання.* № 4 (80) жовтень — листопад — грудень 2016 р. С. 24-32.
5. Трикоз С. В. Педагогічні технології сенсорного виховання дошкільників з розумовою відсталістю. *Теорія і практика олігофренопедагогіки та спеціальної психології.* Київ, 2013. Вип. 8. С. 93-98.

Соколова Г. Б., Дрозд С. М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Дослідження особливості розвитку мовлення у дітей з розладом аутичного спектру (РАС) молодшого шкільного віку, є актуальним завданням в спеціальній освіті сьогодення. В умовах реформування системи шкільної освіти України, розбудови, та впровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами, дуже гостро стає питання розуміння особливостей мовлення дітей з РАС, розуміння цими дітьми зверненого мовлення, можливості та шляхи розвитку мовленнєвої активності школярів молодшого шкільного віку з РАС. Вивчення цього питання та формування уявлення про складні особливості дитини з РАС, є запорукою ефективної інтеграції такої дитини в освітній процес [1, 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поширення інклюзивного підходу в освіті дало поштовх для активізації українських наукових розробок у галузі логопедії, спеціальної педагогіки, психіатрії, психології та медицини, присвячених обґрунтуванню нових теоретичних підходів до навчання, розвитку, виховання й організації життєдіяльності дітей з РАС (Н. Базима,

А. Колупаєва, Н. Івашура, Т. Скрипник, В. Тарсун, Д. Шульженко, А. Шевцова (ін.) .

Аналіз науково-методичної літератури, засвідчує, що одним з найбільш характерних проявів РАС - є відхилення в мовленнєвому розвитку.

Мета статті полягає у теоретичному висвітленні проблеми особливостей розвитку мовлення дітей з розладами аутистичного спектру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливість використання мовлення для визначення клінічних підтипів РАС визначається в бюлетені Міжнародних класифікацій хвороб (МКХ) – 11. А також важливість соціальних і комунікативних проблем при РАС була визнано основними симптомами РАС у розділі «Труднощі соціального спілкування та взаємодії в американській діагностично-статистичному посібнику (DSM) – 5.

Оскільки РАС має дуже широкий діагностичний спектр, такі діти мають різноманітні передумови розвитку та суттєво відрізняються за ступенем, в якому вони оволодівають, вокалізують і виражають мову у формі граматики та словникового запасу.

Оволодіння мовленням – складний, багатосторонній, довготривалий психічний процес. Мовлення починає формуватися лише тоді, коли головний мозок, слух, зір, артикуляційний апарат дитини досягають певного рівня розвитку. Для своєчасного становлення в онтогенезі мовленнєвої функції важливе значення має нормальне функціонування усіх відділів центральної нервової системи, особливо – кори головного мозку. Як свідчить наукове вивчення проблеми, рівень оволодіння мовленнєвих навичок і здібностей у дитинстві значною мірою передбачає майбутні результати людей з РАС, як-от успіхів в навчанні так і в самостійному дорослому житті.

Вчений-психіатр І. Марцинковський, зазначає, що затримка розвитку мовлення в одних дітей з аутизмом має певний виражений характер, в інших – характеризується відмовою користуватися мовленням, у третіх – має плінний характер і швидко долається, у деяких - спостерігається ранній розвиток мовлення. Схема мовлення цих дітей тверда та малорухома. У них спостерігають аграматизм, вади зв'язного мовлення, своєрідне модулювання й інтонування [2].

Три з чотирьох дітей з РАС демонструють певні порушення мовленнєвих здібностей до трьох - чотирьох років, які можуть бути легкими або тяжкими порушеннями, тоді як один з чотирьох дітей з аутизмом демонструють типові або навіть виняткові мовленнєві здібності до 5 років.

Багато дітей з РАС відчувають труднощі в усіх мовленнєвих підсистемах (прагматику, граматику, семантику, синтаксис, фонологію та морфологію як в усному, так і в писемному мовленні), тоді як інші діти з аутизмом демонструють виняткові мовленнєві здібності. Проблеми спілкування відрізняються за ступенем тяжкості, тому деякі діти можуть бути вербальними, тоді як інші залишаються невербальними або мінімально вербальними.

О. Баєнська, М. Лібінг, О. Нікольська виділили чотири варіанти мовленнєвого розвитку дітей з РАС у відповідності з глибиною аутистичних проявів і ступенем викривлення психічного розвитку та врахуванням доступності дитині тих чи інших способів взаємодії з середовищем та людьми поряд з якістю розроблених нею форм захисної гіперкомпенсації аутизму.

Авторкою, Т. Скрипник представлено наступне пояснення чотирьом зазначеним вище групам дитячого аутизму:

I група - майже повна відсутність експресивного мовлення, наявності вокалізацій і бурчання, хоча розуміння мовлення оточуючих може бути і не порушене. Окремі слова або короткі фрази, не спрямовані на комунікацію.

II група - характеризується грубою затримкою процесу формування мовлення, низькою мовленнєвою активністю, відсутністю спонукань до активного мовлення, наявністю ехोलалій, набору стереотипних коротких фраз або цитат з улюблених книг для коментування реальних ситуацій, використанням інфінітивних дієслів для задоволення прохання, крику або безпосереднього вказування на бажаний предмет. Мовлення, як правило, складається з однотипних мовних штампів – команд, адресованих будь-кому із присутніх.

III групи – має значний словникового запасу, використання «дорослого» мовлення, порушення вимови (змазаного та нечіткого мовлення), заміни звуків та невідповідності інтонації змісту. Зацикленість на окремих питаннях, нав'язливе монологу на одну тему, мала спрямованість на комунікацію, з можливою вербальною агресією.

IV група - властива значна затримка мовленнєвого розвитку (іноді – регрес власного мовлення у віці 2-2,5 років), тихе, нечітке мовлення з відстроченими ехोलаліями, можлива відсутність розуміння інструкцій поряд з швидкою реакцією на складний казковий образ або емоційно привабливу ситуацію. Діти цієї групи здатні до спілкування, але не вміють правильно обирати форми взаємодії з оточуючими людьми, тому їх спілкування обмежене лише близькими і добре знайомими людьми. У мовленні виділяються аграматизм, невідповідність вживання займенників, змазаність мовлення. У ході розвитку можливе як покращення навичок спілкування, так і регрес [3].

Н. Бази́ма, вивчаючи проблему розвитку мовлення, називає причиною відхилень у мовленнєвому розвитку дітей з аутизмом - не сформованість комунікативної функції, що проявляється як у нездатності повноцінно сприймати вербальну інформацію так і у неможливості адекватно формувати мовленнєве висловлювання та взаємодіяти з оточуючими людьми відповідно до ситуації. Дітям з даним розладом, характерні специфічні труднощі розуміння самої ситуації спілкування і сприймання інформації, це може бути наслідком зниженої потреби у спілкуванні та прагненні уникати контактів [1]

За умови сприятливого середовища, мова дитини формується поступово, разом із ростом і її розвитком і навпаки, не сприятливі умови призводять до затримки фізичного і психічного розвитку дитини.

Передумовою активізації мовлення є наслідування, яке носить пізнавальний і творчий характер. Для оволодіння мовленнєвим спілкуванням, дитині необхідно сформувати потребу у використанні слів і цілеспрямованій комунікації.

Як можна побачити з досліджень мовлення дітей з РАС, відсутність мотивації та інтересу до спілкування є однією з основних перешкод до розвитку комунікативних здібностей дитини з РАС. Створення умов, потреби в емоційному спілкуванні з дорослими та мотивації до мовленнєвого спілкування є основною метою роботи з дитиною з РАС, та може стати поштовхом до підвищення мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з РАС та удосконалення потреби в спілкуванні дитини молодшого шкільного віку в шкільному середовищі.

Для дитини шкільного віку, з мінімальним розвитком мовлення головна увага приділяється результатам функціонального спілкування. В декількох дослідженнях використовувались натуралістичні поведінкові методи, такі як випадкове навчання, щоб покращити мовленнєву активність і покращити результати функціонального спілкування. На відміну від дискретного пробного навчання, створюється більша кількість можливостей для епізодичного навчання з більшим успіхом та збільшенням вербових реакцій. Інші дослідження використовували тренінг функціональної комунікації, щоб зменшити проблемну поведінку та збільшити комунікативність.

Дуже важливе місце для покращення комунікативних функцій для дітей шкільного віку, які мають мінімальний вербальний характер охоплюють будь-які немовні засоби експресивної та сприйнятливої комунікації, на сьогодні, посідає використання підсилювальних та альтернативних способів спілкування: включаючи мову жестів, візуальні системи та пристрої генерування мови (наприклад, VOCA). Для допомоги людям з мінімальною вербальністю спілкуватися широко використовуються планшети, мову жестів, PECS (допоміжна комунікаційна система, в якій діти обмінюються картинками, щоб спілкуватися з іншими) [4, 5].

Висновки та перспективи. Дослідження і вивчення дітей з РАС, та особливостей формування мовлення в цієї категорії дітей, дає краще розуміння відмінностей та важливості раннього діагностування, та психолого-педагогічного, логопедичного втручання. Ефективність корекції і розвитку навичок в кожній дитині з РАС індивідуально, залежить від ряду факторів, але частіше усього має дуже гарний вплив на розвиток дитини та підготовку до школи, якщо були виявлені проблеми у найменшому віці та прийняті заходи для їх корекції. У молодшому шкільному віку, необхідно продовжувати розвиток та корекцію, та допомагати дитині сприймати інформацію, заохочувати та навчати спілкуватись з оточуючими людьми.

Список використаних джерел:

1. Базима Н. В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. Харків : «Кенгуру», 2018. 144 с
2. Марценковський, І. А. (2007). Дитячий аутизм: особливі діти з особливими потребами. Здоров'я України. Педіатрія. Психіатрія. 18/1. [Електронний ресурс].
3. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія / Тетяна Вікторівна Скрипник. К. : Фенікс, 2010. 388 с.
4. Tager-Flusberg H, Kasari C. Minimally verbal school-aged children with autism spectrum disorder: the neglected end of the spectrum. Autism Res. 2013 Dec; Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3869868/>].
5. Vogindroukas I, Stankova M, Chelas EN, Proedrou A. Language and Speech Characteristics in Autism. Neuropsychiatr Dis Treat. 2022 Oct 14; Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9578461/>

Соколова Г. Б., Парфьонова Т. В.

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Розлади аутистичного спектру - це особливий тип порушення психічного розвитку, який виникає на основі біологічної дефіцитарності дитини. Згідно сучасної міжнародної класифікації дитячий аутизм відносять до первазивних порушень розвитку, що охоплює всі сторони розвитку. Аутистичні поведінкові прояви можуть виявлятися в різних формах, але однією з загальних рис цього порушення є недорозвиток мовлення різного ступеню прояву. Недорозвиток мовлення у дітей з розладами спектру аутизму може коливатись від повної відсутності мовлення і неспроможності використовувати мовлення як засіб спілкування до наявності розгорнутого мовлення з наявністю в ньому мовленнєвих стереотипій та ехолалій. В цих випадках, ускладнюється комунікаційна сторона мовлення, виникають труднощі у навчанні, спілкуванні з дорослими і дітьми. У зв'язку з цим проблема розвитку мовлення дітей з аутизмом є актуальною як для навчання їх в спеціальних закладах освіти, так і при інклюзивному навчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені, які займаються проблемою розвитку аутичних дітей були розроблені методики, що допомагають покращити імпресивне та експресивне мовлення цієї категорії вихованців. Найбільш відомими підходами до розвитку мовлення дітей з аутизмом є методика розвитку мовлення є наукові здобутки Н. Базими, І. Мойсеєнко, В. Тарасун та ін. [1, 4, 5].

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні стану розробленості проблеми корекційної роботи з дітьми з РАС із використанням інноваційних технологій.